

Political and Security Consequences of the Zayandeh Rood Water Dispute in Neighboring Provinces

Ali Asghar Ghasemi¹ , Seyed Ebrahim Mousavi Abchenari²

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: Ghasemi_aliasghar@khu.ac.ir
2. PhD Student in Political Science, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Article Info

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: 02 September 2024
Received in revised form: 29
January 2025
Accepted: 01 March 2025

Keywords:

Chaharmahal and Bakhtiari,
crisis management,
Isfahan, Khuzestan,
water crisis,
Zayandehrood.

ABSTRACT

Climate change in the Zayandeh-Rud water basin and consequently the water scarcity of the Zayandeh-Rud in recent years has caused tension in the three provinces of Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Khuzestan. The ethnically and locally focused views of the managers and policymakers of each of these provinces not only have failed to reduce the consequences of the Zayandeh-Rud crisis and manage the danger, but also have increased the risk of the water crisis. Therefore, it is necessary to conduct serious research on the social and political dimensions of the Zayandeh-Rud water crisis. This research was conducted using a descriptive-analytical method, collecting information through documentary-library research, using internet resources, and conducting interviews with academic and executive elites to complete the data. In this context, the present study seeks to explain the security and political consequences of Zayandeh-Rud's water scarcity in the provinces that are irrigated by its water. The research findings, in response to the question of how the management of the Zayandeh-Rud water crisis has affected political and security tensions in the three provinces of Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Khuzestan, show that not only has the Zayandeh-Rud water crisis not been managed, but the decisions, policies, and actions taken to confront the water scarcity crisis of Zayandeh-Rud have increased the risk in the three provinces of Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Khuzestan, laying the groundwork for political and security tensions in these areas. Therefore, it is necessary for politicians, decision-makers, and policymakers to move away from traditional and technical water resource management to reduce the risk of the water crisis and adopt a participatory and comprehensive water management process.

Cite this article: Ghasemi, A., Mousavi Abchenari, S E. (2024-2025). Political and security consequences of the zayandeh rood water dispute in neighboring provinces. *New Geopolitics Research*, 1 (2), 215-231.

© The Author(s).

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/nrpg.1.2.12>

Introduction

In today's complex and interconnected world, society is involved in many political, social, cultural and economic issues that affect the lives of individuals in society. In addition to the above issues, one of the most important issues that the social environment is directly related to is environmental issues. These types of issues cover many aspects of human life and have resulted in many problems in various fields. However, since the ways issues are managed in different parts of the world are different, in this case, the management of this issue has been relatively successful in some places. However, in the third world and underdeveloped countries, especially countries that are facing environmental challenges such as the water crisis, the management system has not played an effective role so far and has not been able to solve the problem and challenge.

In Iran, for academic and scientific circles and parts of the country's management system, environmental discussions, especially water scarcity, have a special place and have been able to be raised as an important issue in the country. In scientific literature, it is even known as the water crisis. Since the issue of water as a rare element deals with interests, it is inevitably linked to power and politics. Thus, the environment and water have always been political, and today, more than ever, water has become a political issue in Iran. Accordingly, the issue of water is mainly regarded a social issue rather than a technical issue. For this reason, like a complex system, it has unpredictable behavior and to understand its complex nature, we need an interdisciplinary mind, border activism, and in general, environmental sociological sciences, one of the famous theories that can be used to explain the state of the environment in Iran. The theory was put forward by Eric Beck (1944-2015), a German sociologist who explained his theory in his book in German in 1986. This book was published in English in 1992 under the title "Risk Society".

Environmental crises, such as the water scarcity crisis, put the existence of a society at risk and bring the risk into the arms of society and political systems. Accordingly, although the risk is always there, managers must reduce such risks. Thus, based on the theory proposed by Eric Beck, it can be said that although Iran is a water-scarce country and is located on a dry belt, many of the political and security tensions created between the three provinces of Isfahan, Chaharmahal Bakhtiari and Khuzestan have been due to the lack of risk management and for this reason the risk arising from the risk has increased. Therefore, it is necessary for managers and decision-makers to put social water management on their agenda to reduce the risk resulting from the water crisis.

Climate change in the Zayandeh Rud watershed and, consequently, water scarcity in the Zayandeh Rud in recent years have involved the three provinces of Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Khuzestan in tension. The ethno-local perspective of managers and policymakers in each of these provinces has not only prevented the consequences of the Zayandeh Rud crisis from being reduced and the risk from being managed, but also has increased the risk of water crisis. Accordingly, it is necessary to seriously study the social and political dimensions of the Zayandeh Rud water crisis.

Methodology

This research was conducted using a descriptive-analytical method and data collection procedure in the form of documents and libraries, using internet resources, and also using interviews with academic and executive elites to complete the data. The descriptive-analytical research method is one of the most widely used methods in scientific research that describes and analyzes various topics using existing information and data. This method allows researchers to achieve more accurate and practical results by analyzing the collected data.

Findings and Discussion

In this regard, the present study seeks to explain the security and political consequences of the Zayandeh Rud water shortage in the provinces that drink from its water. The research findings, in response to the question addressing the impact of the management of the Zayandeh Rud water crisis on political and security tensions in the three provinces of Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Khuzestan show that not only the Zayandeh Rud water crisis has not been managed, but also the decisions, policies, and actions taken in dealing with the Zayandeh Rud water shortage crisis have increased the risk in the three provinces of Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, and Khuzestan, and have created the basis for political and security tensions in these areas. Therefore, in order to reduce the risk of water crisis, it is necessary for politicians, decision-makers, and policymakers to abandon traditional and technical management of water resources and put a participatory and comprehensive water management process on the agenda. The research findings show that in many cases, ethnic and local perspectives on this issue, which has become a serious political and security challenge in recent years due to climate change, not only have not helped to solve this challenge, but also have caused a waste of social and economic capital from national resources.

Conclusions

Since the phenomenon of water scarcity is not political at first glance, but it has many political consequences for society, it is necessary for all relevant and influential provincial officials to look at such issues by changing their management style and adopting nationalistic approaches outside of local perspectives to provide conditions for a sustainable environmental situation in all areas, especially water scarcity. In the model prepared by the authors in this study, the phenomenon of water scarcity leads to political and security tensions as a result of the lack of comprehensive water management. Since the issue of water, as one of the issues that affects the survival, security, and well-being of society, there is a need to seriously discuss this issue in Iran and carry out studies and operational plans to address the concerns of those concerned about the environment and all those affected by these conditions.

پیامدهای سیاسی و امنیتی مناقشه آبی زاینده‌رود در استان‌های همجوار

علی اصغر قاسمی^۱، سید ابراهیم موسوی آبچناری^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی تهران، ایران. رایانامه: Ghasemi_aliasghar@khu.ac.ir
 ۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۲</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۱۰</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: کم‌آبی، اصفهان، چهارمحال و بختیاری، خوزستان، زاینده‌رود، مدیریت بحران</p>	<p>تغییر اقلیم حوزه آبی زاینده‌رود و به تبع آن، کم‌آبی زاینده‌رود در طی سال‌های اخیر، سه استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان را درگیر تنش کرده است. نگاه قومی- محلی مدیران و سیاست‌گذاران هر یک از این استان‌ها سبب شده است که نه تنها تبعات بحران زاینده‌رود کاهش پیدا نکند و خطر مدیریت نشود، بلکه ریسک بحران آب را افزایش داده است. بدین ترتیب، ضرورت دارد که ابعاد اجتماعی و سیاسی بحران آب زاینده‌رود، مورد پژوهش جدی قرار گیرد. این پژوهش، با روش توصیفی- تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات به صورت اسنادی- کتابخانه‌ای، استفاده از منابع اینترنتی و همچنین استفاده از مصاحبه با نخبگان دانشگاهی و اجرایی برای تکمیل داده‌ها انجام شده است. در این راستا، پژوهش حاضر به دنبال تبیین پیامدهای امنیتی و سیاسی کم‌آبی زاینده‌رود در استان‌های مشروب از آب آن است. یافته‌های پژوهش در پاسخ به این سؤال که «مدیریت بحران آب زاینده‌رود چه تأثیری بر تنش‌های سیاسی و امنیتی در سه استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان داشته است؟» نشان می‌دهد که نه تنها بحران آب زاینده‌رود، مدیریت نشده است، بلکه تصمیمات، سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات انجام‌شده در مواجهه با بحران کم‌آبی زاینده‌رود، ریسک را در سه استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان افزایش داده است و بستر ساز تنش‌های سیاسی و امنیتی در این حوزه‌ها شده است. از این رو، ضرورت دارد سیاستمداران، تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران برای کاهش ریسک حاصل از بحران آب، دست از مدیریت سنتی و فنی منابع آبی بکشند و فرایند مشارکتی و جامع مدیریت آب را در دستور کار قرار دهند.</p>

استناد: طالبی، محمدصادق (۱۴۰۳). پیامدهای سیاسی و امنیتی مناقشه آبی زاینده‌رود در استان‌های همجوار. پژوهش‌های نوین سیاست جغرافیایی، ۱ (۲)، ۲۱۵-۲۳۱

DOI: <https://doi.org/10.22034/nrpg.1.2.12>

ناشر: دانشگاه لرستان

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مسائل روز جهان، مسأله محیط‌زیست است. فاجعه‌های زیست‌محیطی نه تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید، بلکه موجودیت بشر را نیز تهدید می‌کند. به همین دلیل در محافل علمی و سیاسی بحث‌های زیست‌محیطی پرسر و صداترین و جدی‌ترین بحث روز ایران است (ولایی، ۱۳۸۴ ص ۴۹). یکی از مهم‌ترین چالش‌های زیست‌محیطی که نه تنها ایران، بلکه خاورمیانه را تهدید می‌کند، ابر بحران آب است. بحران آب یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی بشر در هزاره سوم به‌شمار می‌رود؛ به‌گونه‌ای که پیش‌بینی می‌شود، یک‌سوم جمعیت جهان تا سال ۲۰۲۵ با بحران کم‌آبی طولانی مواجه خواهند شد (امامی، ۱۳۸۳ ص ۱۱۴). بر اساس پیش‌بینی سازمان ملل، ایران از جمله کشورهایی خواهد بود که در سال ۲۰۲۵ با کمبود مزمن آب روبه‌رو خواهد شد (مهکویی و دیگران، ۱۳۹۳ ص ۱۳۵).

در حقیقت محیط‌زیست، با امنیت، رفاه، قدرت و حیات اجتماعی سروکار دارد. از آن‌جا که آب به‌عنوان یک عنصر کمیاب با منافع سروکار دارد، لاجرم با قدرت و سیاست پیوند خورده است. بدین‌سان، محیط‌زیست و آب همواره سیاسی بوده و امروزه در ایران بیش از هر زمان دیگری آب امری سیاسی شده است. بر این مبنای، مسأله آب بیش از آنکه مسأله‌ای فنی باشد، مسئله‌ای اجتماعی است؛ و به همین دلیل مانند یک سیستم پیچیده، رفتاری غیرقابل پیش‌بینی دارد و برای درک ماهیت پیچیده آن، به یک ذهن بین‌رشته‌ای، کنشگری مرزی و به‌طور کلی علوم جامعه‌شناختی زیست‌محیطی نیاز داریم. به این معنا شناخت بخش اعظم پیچیدگی‌های مسائل زیست‌محیطی از طریق دانش فنی یعنی از طریق هیدرولوژی و سازه‌ها محقق نمی‌شود، بلکه بخش عمده مدیریت محیط‌زیست مستقیماً با قدرت، سیاست، موضوعات اجتماعی و تغییر رفتار سروکار دارد.

بدین ترتیب، بحران آب، نه تنها باعث پیامدهای زیست‌محیطی، اقتصادی و کاهش سطح رفاه می‌شود، بلکه زمینه‌ساز پیامدهای امنیتی و سیاسی برای کشور است. بدین لحاظ، پژوهش حاضر درصدد بررسی یکی از مهم‌ترین و چالش‌برانگیزترین حوزه‌های آبی کشور است که در سال‌های اخیر دچار بحران کم‌آبی شده است و زمینه‌ساز افزایش تنش بین سه استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان بوده است. درک ارتباط این مسأله با ابلاغ سیاست‌های کلی محیط‌زیست از سوی رهبر انقلاب، از جمله لزوم «مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی»، معنادار است. بر این مبنای، پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال است که تنش آبی زاینده‌رود مترتب بر چه پیامدهای سیاسی و امنیتی در استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان بوده است؟ فرضیه پژوهش بر این پاسخ استوار است که عدم مدیریت صحیح بحران آب زاینده‌رود، باعث افزایش تنش‌های سیاسی و امنیتی بین سه استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان شده است. بدین ترتیب، ضرورت دارد که ابعاد اجتماعی و سیاسی بحران آب زاینده‌رود، مورد پژوهش جدی قرار گیرد و سیاستمداران، تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران برای کاهش ریسک حاصل از کم‌آبی، از مدیریت سنتی و فنی صرف منابع آبی بپرهیزند و جوانب اجتماعی (از جمله عدالت اجتماعی) مدیریت آب را در دستور کار قرار دهند.

مبانی نظری

یکی از نظریات معروف که می‌توان برای تبیین وضعیت محیط‌زیست ایران به کار بست؛ نظریه اریک بک^۱ (۲۰۱۵-۱۹۴۴) جامعه‌شناس آلمانی است که نظریه خود را در سال ۱۹۸۶ و به زبان آلمانی در کتابش توضیح داد. این کتاب، در سال ۱۹۹۲ با عنوان «risk society» به انگلیسی چاپ شد و ترجمه فارسی آن هم توسط نشر کویر، با عنوان «جامعه در مخاطره»^۲ منتشر شد. از این‌رو، برای فهم نظریه اریک بک، باید، منظور او را از ریسک، توضیح داد. منظور او از روند ریسک، این نیست که ما آدمیان در زندگی روزمره خود با خطر^۳ یا مخاطره^۴، در معنای رایج آن‌ها روبرو هستیم. این خطر‌ها یا مخاطرات همیشه بوده و کم یا زیاد، در آینده نیز خواهد بود. او

1. Ulrich Beck

۲. جلائی پور به آن «جامعه در آغوش خطر» می‌گوید، آن‌هم خطرات از نوع ریسک مدرن

3. Risk

4. Danger

ریسک را از مفهوم خطر رایج، جدا می‌کند. به گفته او، خطر امری «داده‌شده»^۱ است، یا رخدادی که گویی ناشی از عمل ما نیست. مثل خطرات ناشی از سیل، زلزله یا طاعون که از سوی طبیعت، بشر را تهدید می‌کنند. این خطرها، از قدیم، با بشر همراه بوده‌اند؛ اما ریسک نوع خاصی از خطر است که «بازتاب تصمیم‌ها و کنش‌های ما» در دوره مدرن است (بک، ۱۳۸۸ ص ۵۳).

بک، از خطری جدید یا نوسازانه و مدرن صحبت می‌کند. به بیان دیگر، هنگامی که ما برای ایجاد تغییر در وضع زندگی خودمان، روند طبیعت را دست‌کاری و در آن مداخله می‌کنیم، ریسک و خطر هم تولید می‌شود. این ریسک، ساخته بشر است، نه ساخته طبیعت. از نظر بک، «خطر رایج» موضوعی است که تا حدودی، مشخص یا «متعین»^۲ است (جلائی پور، ص ۵۶، ۱۳۹۶). در تعریف وضعیت دارای ریسک باید گفت: وضعیتی است که در آن خطر با منافع و ثروت توأم شده است؛ به عبارت دیگر، ریسک زمانی است که انسان، سود و زیان احتمالی یک امر را می‌سنجد و گزینه مطلوبش را انتخاب می‌کند. در هر ریسکی میزانی از عدم قطعیت و احتمال نهفته است و از این‌رو، ربط مستقیمی به تصمیم‌گیری و نظم‌دهی به آینده دارد (قاسمی، ۱۳۸۸ ص ۳۳).

به همین دلیل است که نظریه بک در جامعه مدرن امروزی بسیار کاربرد دارد و توانایی برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مورد مسائل جامعه مثل محیط‌زیست به‌ویژه بحران آب را به سیاست‌مداران ارائه می‌کند. بک مفهوم جامعه مخاطره‌آمیز را برای بازتاب تغییرات اجتماعی^۳ اساسی ارائه داد که مشکلات محیطی را به زندگی سیاسی و اجتماعی آورده است (ترنر، ۴، ۲۰۰۶: ۱۶۹). در «جامعه مخاطره‌آمیز» بک ادعا می‌کند که ما باید اثرات منفی و پیش‌بینی‌نشده و تلاش‌های گذشته برای کنترل بر طبیعت را مدیریت و کنترل کنیم (ترنر، ۲۰۰۶ ص ۱۹۶ و ۵۱۳). در واقع، از نظر بک جوامع مدرن به‌وسیله فرسودگی روش‌های سنتی زندگی که با میدان کنش (فضای عمل) پرمخاطره جایگزین شده، مشخص می‌شود (هینز^۴، ۴۸ ص ۲۰۰۰).

گیدنز^۵ سیاست‌های زیست‌محیطی را پیشرفت‌هایی می‌داند که به سمت اخلاقی شدن اجتماعی، نظم نهادها و روابط گرایش دارد، و این نکته برای او بسیار ارزشمند است. او جنبش‌های زیست‌محیطی^۶ را کوششی می‌داند برای استقرار فردی بنیادهای اخلاقی و امنیت‌هنجاری در زندگی مردم. اخلاقیاتی که وی آن را می‌پسندد آن اصولی هستند که در دنیای امروزی و شهرنشینی از بین رفته‌اند (بری^۷ ۱۳۸۱ ص ۳۸). بر این مبنا، ریسک خطری است که نتیجه سیاست‌های زیست‌محیطی است که توسط سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیرندگان، دولت‌مداران و عملکرد رفتاری یک جامعه اتخاذ و پیگیری می‌شود. در واقع، نظریه‌الریسک بک بر این موضع تأکید دارد که بحران‌های زیست‌محیطی، نظیر بحران کم‌آبی، هستی و موجودیت یک جامعه را در معرض خطر قرار می‌دهد و خطر را به آغوش جامعه و نظام‌های سیاسی می‌کشانند. بر این اساس، گرچه خطر همیشه هست، ولی مدیران باید ریسک خطرها را کاهش دهند. بدین‌سان، بر اساس نظریه‌الریسک بک می‌توان گفت که گرچه ایران کشور کم‌آبی است و بر روی کمربند خشکی قرار گرفته است، اما بسیاری از تنش‌های سیاسی و امنیتی ایجادشده بین سه استان اصفهان، چهارمحال بختیاری و خوزستان، به خاطر عدم مدیریت خطر بوده است، و به همین دلیل ریسک ناشی از خطر افزایش یافته است. از این‌رو، ضرورت دارد مدیران و تصمیم‌گیرندگان برای کاهش ریسک حاصل از بحران آب زاینده‌رود، مدیریت اجتماعی آب را در دستور کار خود قرار دهند.

شما تیک مدل مفهومی مقاله

منبع: (نویسندگان)

1. Given
2. Determined
3. Social Change
4. Turner
5. Heinz, W.R. (2002)
6. Anthony Giddens
7. Environmental Movements
8. Barry John

با توضیحاتی که در سطور بالا رفت، شماتیک مدل مفهومی مقاله ترسیم شد. همان‌گونه که در مدل ترسیمی نگارنده مشهود است، می‌بینیم که مسأله کم‌آبی چگونه در اثر عدم‌مدیریت جامع آب به تنش‌های سیاسی و امنیتی منجر می‌شود.

روش تحقیق

این مطالعه با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی انجام شده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی یکی از روش‌های پرکاربرد در تحقیقات علمی است که به توصیف و تحلیل موضوعات مختلف با استفاده از اطلاعات و داده‌های موجود می‌پردازد. این روش به محققان این امکان را می‌دهد تا با تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، به نتایج دقیق‌تر و کاربردی‌تری دست یابند.

مرحله جمع‌آوری اطلاعات

در مرحله اول، اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی منابع علمی مرتبط با موضوع تحقیق جمع‌آوری گردید. این منابع شامل کتاب‌ها، مقالات علمی، گزارش‌های تحقیقاتی و منابع اینترنتی معتبر بودند. در این مرحله، محققان با استفاده از کلیدواژه‌های مناسب، منابع مرتبط با موضوع تحقیق را جستجو و اطلاعات لازم را استخراج کردند.

مرحله تحلیل اطلاعات

در مرحله دوم، تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از روش‌های کیفی و کمی صورت گرفت. روش‌های کیفی شامل تحلیل محتوا، تحلیل تماتیک و تحلیل مقایسه‌ای بود. در این روش‌ها، داده‌های جمع‌آوری شده به صورت مفهومی و موضوعی دسته‌بندی و تحلیل شدند.

مرحله مصاحبه با نخبگان

برای تکمیل داده‌ها و به‌دست آوردن دیدگاه‌های تخصصی، مصاحبه‌هایی با نخبگان و متخصصان حوزه مربوطه انجام شد. این مصاحبه‌ها به منظور به‌دست آوردن تجربیات عملی و نظرات تخصصی انجام شدند. مصاحبه‌ها به صورت نیمه‌ساختاریافته و با استفاده از پرسش‌نامه‌های طراحی شده صورت گرفتند. اطلاعات به‌دست آمده از مصاحبه‌ها به صورت کیفی تحلیل، و نتایج به دست آمده مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

مرحله نتیجه‌گیری

در نهایت، نتایج به‌دست آمده از تحلیل داده‌ها با یافته‌های مشابه در منابع مختلف مقایسه شده و نتیجه‌گیری‌های لازم انجام شد. این مطالعه به محققان و علاقه‌مندان به موضوع تحقیق کمک می‌کند تا دیدگاه‌های جدیدی در این زمینه کسب کنند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

استان اصفهان

استان اصفهان به دلیل قرار گرفتن در مسیر اصلی زاینده‌رود، بیشترین تأثیر را از تنش‌های آبی این رودخانه تجربه می‌کند. بسیاری از صنایع بزرگ و زمین‌های کشاورزی استان به آب زاینده‌رود وابسته هستند و کاهش جریان آب می‌تواند به مشکلات جدی در این بخش‌ها منجر شود.

استان خوزستان

استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری که زاینده‌رود از این استان سرچشمه می‌گیرد، نقش حیاتی در تأمین آب زاینده‌رود دارد. هرگونه تغییرات در منابع آبی این استان می‌تواند به صورت مستقیم بر میزان جریان آب زاینده‌رود، و در نتیجه بر تنش‌های آبی در استان‌های پایین‌دست تأثیرگذار باشد.

یافته‌های تحقیق

نظام مدیریت آب زاینده‌رود

سابقه تقسیم و بهره‌برداری از آب زاینده‌رود، به سابقه حضور انسان در جلگه اصفهان برمی‌گردد. به عبارتی از زمانی که جمعیت اسکان یافته در این حوزه روبه فزونی نهاد، مردم برای خود حق‌آبه تعیین کردند و با شاخه‌شاخه کردن آب به نه‌های کوچک و بزرگ، سهم یکدیگر را به‌طور دقیق مشخص کردند. محمد مهریار، تاریخ تقسیم آب زاینده‌رود را به دوره‌های مادها (۵۵۰ تا ۸۰۷ پیش از میلاد) نسبت می‌دهد. همچنین این رسته در «الأعلاق النفیسة» اولین تقسیم آب زاینده‌رود را در زمان اردشیر بابکان می‌داند. مطابق فرمان این پادشاه قراء و قصبات مجاور رودخانه به فراخور آب‌خور خود از زاینده‌رود استفاده می‌کردند؛ سپس هر کس که آمد روی همان اصل تقسیماتی نمود. مشهور است که تقسیمات فعلی آب زنده‌رود مربوط به دوره صفوی و ایام شیخ بهایی است. مهم‌ترین سندی که به‌طور دقیق چگونگی تقسیمات و سهم‌بندی آب زاینده‌رود را نشان می‌دهد، طومار منسوب به شیخ بهایی است که اصلاح شده طومار قدیمی است. این طومار برای آخرین بار در دوران شاه‌طهماسب صفوی مورد تجدیدنظر و اصلاح قرار گرفته است. در این دستورالعمل نحوه تقسیم و توزیع آب رودخانه بین بخش‌های مختلف اراضی حق‌آبه‌دار به تفصیل بیان گردیده است که در حال حاضر نیز مورد قبول عامه حق‌آبه‌داران است (جواهر کلام، ۱۳۴۸ ص ۱۲).

خشکی زاینده‌رود که چندین سال است مردم اصفهان با آن روبه‌رو هستند، مسأله‌ای است که پیش‌ازین نیز وجود داشته، و مردم این شهر در دوره‌های مختلف زاینده‌رود را خشک دیده‌اند. گفته می‌شود اولین شواهد از خشکی این رود در کتاب حمزه اصفهانی آمده که در آن از قحطی و خشکسالی بزرگی در سال ۳۲۳ هجری قمری در اصفهان خبر داده است (مختاری، ۱۳۹۳: ۶۵). تقسیم آب زاینده‌رود طبق طومار معروف شیخ بهایی است که در دوره صفوی تنظیم شده است. براساس این طومار، آب رودخانه پس از عبور از کوه‌های فریدن و مشروب نمودن اراضی ساحلی و بلوک «آیدغمش»، بین بلوک‌های مشروحه زیر از لحاظ زمان و در طول مدت یک سال، روی سه اصل زیر تقسیم می‌شود:

مختص _ یعنی همه آب زاینده‌رود از پانزدهم اردیبهشت تا آخر آن و از ۱۵ آذر تا آخر برج، مخصوص بلوک رودشتین است (رودشت علیا و سفلا آخرین قسمت‌های آب‌خور زاینده‌رود است).

مشترک _ یعنی آب زاینده‌رود از آخر اردیبهشت تا شش ماه، به‌طور مشترک در اختیار بلوک پایین رودخانه است. آزاد_ یعنی از آخر آذرماه تا پانزدهم اردیبهشت، آب زاینده‌رود آزاد است و همه آبادی‌ها می‌توانند از آن استفاده کنند (هنرفر، ۱۳۸۳: ۲۲). از طرفی تقسیم آب در طومار شیخ بهایی به توزیع جمعیت نیز توجه داشته است؛ ولی به نظر می‌رسد به وسعت زمین توجهی نکرده است؛ به‌طور مثال مناطق پرجمعیت‌تر نظیر بلوکات لنجان و النجان با وجود وسعت محدودتر از بلوکات برآن و رودشتین، سهم مساوی از آب رودخانه داشته‌اند؛ این در حالی است که بلوکات برآن و رودشتین از لحاظ وسعت به اندازه سه‌پنجم کل وسعت حوضه آبیاری زاینده‌رود هستند (شفقی، ۱۳۸۱ ص ۱۳۱، ۱۳۲).

تأثیرات سیاسی و امنیتی بحران آب زاینده‌رود در سه استان

نارضایتی چهارمحال و بختیاری

منازعه آبی موجود بین بختیاری‌ها و اصفهانی‌ها، یکی از موارد سنتی اختلافات آبی در کشور است که سابقه تاریخی دارد. این موضوع به تدریج در حال تبدیل به چالشی امنیتی است؛ زیرا کشاورزان در استان‌های مختلف (چهارمحال و بختیاری، خوزستان و اصفهان)، صنایع بزرگ مصرف‌کننده آب در استان‌های اصفهان و یزد، و نیز مسؤولان تأمین آب شرب استان‌های واقع در مرکز کشور، طرف‌های این منازعه بوده و با رویکرد هویتی - محلی (و نه ملی) به موضوع نگاه می‌کنند. تونل‌ها و سدهای متعددی که در مسیر رودخانه‌ها و سرچشمه رودها برای انتقال آب احداث گردیده، یکی از موضوعات مورد اختلاف است. مقامات استان‌های مرکزی مدعی‌اند که این انتقال آب جهت مصرف شرب و خانگی است؛ ولی کشاورزان ذینفع مدعی‌اند که این ادعا فریبکاری بوده و آب جهت مصرف در صنایع بزرگ و حتی کشت برنج در استان اصفهان، انتقال داده می‌شود. واضح است که احداث صنایع نیازمند آب فراوان در دل کویر، نشان از این دارد که تصمیم‌گیران، با نگاه قومیتی و محلی به مکان‌یابی احداث این صنایع پرداخته‌اند و

منافع ملی و کشوری را فدای تمایلات شخصی خود کرده‌اند؛ چراکه این‌گونه صنایع باید در کنار مرزهای آبی کشورمان ایجاد گردند تا بر منابع آب فشار مضاعف وارد نشود (صمدی بروجنی، ۱۳۹۱ ص ۱۵۸).

در واقع در ارتباط با مسائل زیست‌محیطی، به‌ویژه بحران آب زاینده‌رود، بحران اغلب مدیران و تصمیم‌گیرندگان را غافلگیر کرده است. مدیران اغلب به‌جای مدیریت چالش‌های محیط‌زیستی و پیشگیری از ایجاد بحران، پس از ایجاد بحران به فکر راه‌حل خروج از بحران می‌گردند. این نشان می‌دهد که مدیریت ریسکی در جامعه ایران بسیار بالاست و این امر زمینه‌ساز پیامدهای امنیتی و سیاسی مسائل زیست‌محیطی است. اگر قبل از بروز بحران آب، به مسأله کمبود آب با نگاه بلندمدت و ملی نگریسته می‌شد، از بسیاری از تنش‌های بین استانی کاسته می‌شد. نشانه دیگر مدیریت ریسکی در بحران آب زاینده‌رود، حل موضوع به‌گونه‌ای محدود و برای بازه زمانی محدود است. یکی از این اقدامات، انتقال آب بین حوزه‌ای است که به دنبال این انتقال مسائل امنیتی بین استان‌ها شکل می‌گیرد. مردم در استان چهارمحال و بختیاری خواهان اولویت‌بندی در نیازهای آبی استان خود هستند؛ یعنی با انتقال آب بین حوزه‌ای زاینده‌رود موافق نیستند و چنانچه موافقت آن‌ها حاصل شود، نه برای نیازهای کشاورزی استان اصفهان، بلکه صرفاً برای آب شرب است. در ادامه به انتقال آب از طریق سدهایی که بستر ساز شکل‌گیری مسائل سیاسی و امنیتی در استان‌های درگیر شده است، می‌پردازیم.

تونل گلاب و اعتراضات بختیاری‌ها

طرح تونل گلاب در لوای طرح انتقال آب شرب کاشان از سال ۱۳۸۴ توسط استان اصفهان مطرح گردید و شامل دو فاز تونل ۱ و ۲ گلاب است. فاز ۱ به دلیل ظرفیت پایین، برای استان چهارمحال و بختیاری مشکلی ایجاد نمی‌کند. تونل گلاب ۲ به طول ۱۷ کیلومتر و ظرفیت ۲۳ مترمکعب بر ثانیه در ادامه تونل ۱ گلاب قرار دارد. آب منطقه‌ای اصفهان با انعقاد قراردادهای اجرائی، عملیات حفر آن را آغاز کرده و تا پایان سال ۱۳۹۱ در حدود ۲ کیلومتر از این تونل را حفر نموده است. این طرح از محل اعتبارات استان اصفهان بدون اخذ مجوزهای زیست‌محیطی و قانونی انجام شده است و از این نظر دارای وجاهت قانونی نیست. با توجه به ظرفیت بالای تونل گلاب ۲ و انحراف رودخانه زاینده‌رود در محدوده استان چهارمحال و بختیاری توسط این تونل، اعتراضات مردم منطقه سامان و ۲۲ روستای حاشیه رودخانه زاینده‌رود در این استان، از نیمه اول سال ۱۳۹۰ آغاز شده و این مردم نگرانی خود را از خطر انحراف آب رودخانه زاینده‌رود و احتمال خشک شدن باغات خود ابراز نمودند (صمدی بروجنی، ۱۳۹۱ ص ۱۶۰).

تأکید وزارت نیرو بر ضرورت احداث تونل گلاب ۲ از یک سو و تسریع بخشیدن به احداث تونل بهشت‌آباد برای انتقال آب از سرچشمه‌های زاینده‌رود در چهارمحال و بختیاری به استان اصفهان، موجی از نگرانی و نارضایتی را در میان مسؤولان و شهروندان چهارمحالی ایجاد کرده است. مردم و مسؤولان این استان معتقدند خشکسالی یک دهه اخیر موجب کاهش دبی آب زاینده‌رود از ۱۱ میلیارد مترمکعب به ۶/۵ میلیارد مترمکعب شده است، که آب موجود اکنون به‌سختی می‌تواند نیاز این استان را برآورده کند و هم‌اکنون به بسیاری از روستاهای این استان با تانکر آب‌رسانی می‌شود. به همین دلیل انتقال حجم زیادی از آب از طریق تونل به اصفهان که بعضاً در صنایع مورد استفاده قرار می‌گیرد، در این شرایط کار درستی نیست.

اعتراض نماینده سابق مجلس شورای اسلامی به حفر دو تونل گلاب و بهشت‌آباد

مسؤولان و نمایندگان مجلس شورای اسلامی استان چهارمحال و بختیاری در این زمینه جبهه‌گیری می‌کنند و هم‌سو با مردم پیش می‌روند. سید سعید زمانیان، نماینده مردم شهرکرد در مجلس در گفت‌وگو با جام جم می‌گوید: حفر دو تونل گلاب ۲ و بهشت‌آباد، غیرقانونی و بدون هرگونه مجوز زیست‌محیطی و کارشناسی بوده است. زمانیان با بیان این‌که طرح احداث این تونل‌ها، طرحی ملی نیست و متولی احداث آن استان اصفهان است، می‌افزاید: اگر رئیس‌جمهور و هیأت دولت از احداث این تونل‌ها ممانعت نکنند، شکایت خود را به مجامع بین‌المللی و یونسکو خواهیم برد.

زمانیان همچنین تأکید می‌کند: اگر روند احداث غیرقانونی این دو تونل ادامه یابد، استان چهارمحال و بختیاری نیز در مقابل و با استفاده از اعتبارات استانی، به احداث تونل تنگزی روی سد تنگزی اقدام کرده و مسیر کلی رودخانه را تغییر می‌دهد که در این صورت آب زاینده‌رود فقط به خود استان وارد می‌شود. زمانیان با بیان این‌که اکنون نیز آب زاینده‌رود به استان اصفهان می‌رود و

نیازی به حفر تونل نیست، می‌گوید: ظرفیت دهانه تونل گلاب ۲، ۲۲ مترمکعب آب است، درحالی‌که کل ظرفیت آب ورودی زاینده‌رود حدود ۱۲ مترمکعب است و با این حساب و در صورت انتقال آب از طریق این تونل، دیگر آبی برای زاینده‌رود باقی نمی‌ماند و دو استان چهارمحال بختیاری و خوزستان به کلی خشک می‌شود.

اعتراض رئیس شورای اسلامی استان چهارمحال و بختیاری

به گزارش ایسنا، «اکبر منصوری»، رئیس شورای اسلامی استان چهارمحال و بختیاری، در جمع خبرنگاران با اشاره به توپوگرافی چهارمحال و بختیاری اظهار کرد: این استان در مسیر پربارش‌ترین استان‌ها در رشته‌کوه زاگرس قرار گرفته و هم‌اکنون آب استان‌های هم‌جوار خود را تأمین می‌کند که متأسفانه خشکسالی و کم شدن بارش‌ها در چند سال اخیر موجب شده بسیاری از روستاها و شهرهای این استان با کمبود آب مواجه شده و بسیاری از روستاها با تانکر آب‌رسانی شوند. نماینده استان چهارمحال و بختیاری در شورای عالی استان‌ها ادامه داد: زیاده‌خواهی استان‌های هم‌جوار باعث شده چهارمحال و بختیاری با مشکل بسیار جدی آب، دست‌وپنجه نرم کند که ریشه این مشکلات، سوء مدیریت در این حوزه و در طول سال‌های گذشته بوده است.

نماینده استان چهارمحال و بختیاری بر این واقعیت تأکید کرد که گرچه آب موضوعی سیاسی نیست، اما چاشنی تند سیاسی دارد، و در هر صورت باید به صورت تخصصی و کارشناسی بر روی آن تصمیم‌گیری شود. مدیریت ناصحیح پروژه انتقال آب، سبب بروز مشکلات اجتماعی شده است و اگر این مسأله مدیریت نشود، به معضلی ملی تبدیل خواهد شد. وی گفت: نباید اعمال نفوذ افراد در بدنه وزارت نیرو که اهل استان‌های ذینفع هستند، باعث نادیده گرفتن حقوق مردم چهارمحال و بختیاری شود.

رئیس شورای اسلامی استان چهارمحال و بختیاری افزود: ضمن احترام به سیاست‌های کلی دولت، مدیران مسؤول باید در خصوص میزان برداشت آب و نیاز استان که هنوز برای شوراها و مردم محرز نشده پاسخگو باشند. در کنار مشکل کم‌آبی بسیاری از روستاهای چهارمحال و بختیاری، حدود هشت شهر از جمله شهرهای فرخ‌شهر، سامان، بروجن، سرخون، کاج، دشتک، چلیچه، آلونی و هفشجان در سال جاری در وضعیت کم‌آبی شدید و بحران آب قرار داشتند و اگر کمبود آب در این استان برطرف نشود، طی ۵ سال آینده شاهد مهاجرت جدی شهروندان چهارمحال و بختیاری به شهرهای اصفهان و دیگر شهرهای همسایه و روی آوردن آن‌ها به شغل‌های کاذبی که در شأن آن‌ها نیست، خواهیم بود (<http://www.isna.ir>، ۱۳۹۵).

نارضایتی خوزستانی‌ها

در سال ۱۳۷۹، در شهر آبادان اعتراضاتی نسبت به انتقال آب‌های خوزستان صورت گرفت که به کشته شدن چند نفر نیز منجر شد. در سال‌های اخیر نیز این اعتراضات با شدت کمتر و به‌تنباب نمود پیدا کرده است. طبق اظهارات مسؤولین استان خوزستان، آن‌ها با انتقال آب از این استان به منظور مصرف شرب مشکلی ندارند، ولی گفته می‌شود که در مواردی انتقال آب این استان به منظور کشاورزی در جاهای دیگر صورت می‌گیرد و به همین دلیل نیز استدلال می‌کنند که بازده کشاورزی در کجای ایران بیشتر از دشت حاصلخیز خوزستان است که آب برای این منظور آن‌هم با هزینه سنگین منتقل می‌شود؟ بهتر است آب‌های این استان برای توسعه کشاورزی در همین استان حاصلخیز به کار گرفته شود.

از طرف دیگر بحث مدیریت آب شرب و عدم توزیع عادلانه آن در شهرهای استان خوزستان موضوعی است که منجر به واکنش مردم می‌گردد. مردم این استان درحالی‌که خودشان آب شرب را با گالن‌های ۲۰ لیتری خریداری می‌کنند و حتی گفته می‌شود آب لوله‌کشی برای استحمام نیز نامناسب است، نمی‌توانند ببینند که آب‌های این استان به نقاط دیگر کشور منتقل می‌شود. در شهریورماه ۱۳۹۰ نیز تمامی نمایندگان مجلس استان خوزستان در اعتراض به انتقال آب‌های استان تهدید به استعفا کردند (مختاری هشمی، ۱۳۹۲ ص ۶۱).

تنش و اعتراض‌های مردمی نسبت به عدم آب‌رسانی و عدم مدیریت بهینه آب برای ساکنان حوضه زاینده‌رود تنها محدود به ساکنان و بهره‌مندان حوضه آبریز زاینده‌رود نبوده است، بلکه به حوضه‌ها و استان‌های هم‌جوار آن یعنی حوضه آبریز کارون و چهارمحال و بختیاری سرایت داشته است. مردم خوزستان در ۲۴ مهرماه ۱۳۹۲ در اعتراض به انتقال آب رودخانه کارون به زاینده‌رود اصفهان با تشکیل زنجیره انسانی، مخالفت خود را نسبت به طرح انتقال آب (طرح بهشت‌آباد) اعلام کردند. این موضوع با نام

زنجیره انسانی حمایت از کارون انعکاس پیدا کرد. این حرکت نمادین در کمتر از سه ماه، چهار بار دیگر از سوی مردم اهواز با حضور اقشار مختلف و حتی با کشاندن مسوولان ارشد نظام (رئیس سازمان محیط‌زیست) به جمع خود، در ساحل کارون برگزار شد و مراتب اعتراض خود را نسبت به انتقال آب اعلام داشتند و خواستار پیگیری این موضوع از سوی مسوولان، به‌ویژه شخص رئیس‌جمهور شدند. آن‌ها ابراز می‌کردند که با انتقال آب سرشاخه‌های کارون به حوضه‌های هم‌جوار، دبی آب رودخانه‌های منتهی به جلگه خوزستان و خلیج فارس بشدت کاهش پیدا می‌کند (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران؛ خبرگزاری فارس، ۱۳۹۲/۹/۸). پس از اعتراض مردم خوزستان به انتقال آب اصفهان، مردم چهارمحال و بختیاری در ۲۸ فروردین ۱۳۹۳ با تجمع مقابل استانداری، اعتراض خود را به انتقال آب این استان به اصفهان از طریق تونل بهشت‌آباد اعلام کردند (سایت خبری تحلیلی الف، ۱۳۹۳/۱/۲۸).

با این وجود، می‌توان گفت بحران آبی زاینده‌رود تنها محدود به حوضه آن نیست و سیاست‌های انتقال آب از حوضه‌های مجاور به آن، بعد دیگری از بحران هیدروپلیتیکی است که بر دامنه تنش‌های آبی می‌افزاید. بدین ترتیب، با اجرای همه سیاست‌های آبی که در این حوضه صورت گرفته، باز مشکل کم‌آبی نه‌تنها رفع نشده، بلکه بر دامنه آن افزوده شده و زمینه تنش‌های جمعیتی را بیش‌ازپیش در پی داشته است، و در صورت بی‌توجهی به آن ممکن است پیامدهای ناگواری برای امنیت منطقه و کشور در پی داشته باشد.

اعتراض نماینده مجلس شورای اسلامی اهواز

همایون یوسفی، نماینده اهواز، در خصوص مسائل زیست‌محیطی به‌خصوص کمبود آب مربوط به استان خوزستان می‌گوید: لازم است در ساختار محیط زیست کشور تجدید نظر شود؛ انتقال آب بین حوضه‌ای مشکلی را رفع نمی‌کند بلکه باعث گسترش این مشکل می‌شود؛ باید کنترل‌های دقیقی در خصوص انتقال آب انجام شود و این پیگیری‌ها از بنده و دیگر نمایندگان ادامه دارد. نماینده مردم، اهواز، باوی، کارون و حمیدیه در نشست هم‌اندیشی انتقال بین حوضه‌ای آب که اسفندماه ۱۳۹۵ برگزار شد، گفت: به نمایندگی از سایر نمایندگان می‌گویم که خوزستان دچار مشکل کمبود آب و انتقال آب است.

همایون یوسفی گفت: تهدیدات زیست‌محیطی از تهدیدات دشمنان هم بدتر است. این نماینده با اشاره به برنامه‌ریزی‌های اخیر دولت عنوان کرد: توسعه راهبردی برنامه زیست‌محیطی در کشور بر این اساس که اجرا و بودجه‌بندی آن در حوزه محیط‌زیست لحاظ نشده است، و متأسفانه اعتبارات آن تا به امروز هم لحاظ نشده و در حوزه‌های مختلف دارای انسجام کافی نیست، و نیز به این دلیل که به موازای آن کارهای قابل‌ملاحظه‌ای دیده نشده و ساختار سازمان محیط‌زیست متناسب با شرح وظایفش عمل نکرده است، لازم است در ساختار سازمان محیط‌زیست کشور تجدیدنظر انجام شود. وی با اعلام اینکه موضوع آب امروزه سیاسی شده است، افزود: بخشی‌نگری در بحث آب موج می‌زند؛ به‌طوری‌که نگاه به آینده برخی استان‌های مقصد لحاظ شده، اما استان‌های مبدأ نادیده گرفته شده‌اند. یوسفی تنش دشت‌های کشور را ناشی از مدیریت‌های ناکارآمد و نگاه‌های غیر کارشناسی می‌داند؛ به‌طوری‌که بزرگ‌ترین تنش در دشت‌های خوزستان ایجاد شده است و متأسفانه هنوز هم ادامه دارد (۱۳۹۵) (<http://homapress.ir/>).

«شکر خدا موسوی» نماینده مردم اهواز در مجلس شورای اسلامی معتقد است: متأسفانه گاهی با انتخاب راه‌حل‌های غلط به برخی از استان‌ها آسیب وارد می‌شود. انتقال آب به زاینده‌رود اگرچه منافع استان اصفهان را تأمین می‌کند، اما سهم کارون از بین می‌رود. درحالی‌که این آب در حاشیه کارون، ادامه حیات، کشاورزی و اشتغال ایجاد کرده است، و دخل و تصرف در کارون و انتقال آب آن، موجب کاهش آب در سدهای زیردست شده و جریان افکار عمومی را از این موضوع ناراضی می‌کند (مصاحبه با ش.خ به نقل از نصری، ۱۳۹۳).

اعتراض امام‌جمعه موقت اهواز

حجت‌الاسلام سید ابوالحسن حسن‌زاده در مراسم افتتاحیه پنجمین جشنواره بین‌المللی فیلم سبز که در سینما نفت نیوساید اهواز برگزار شد، اظهار کرد انتقال آب کارون به دیگر استان‌ها قابل قبول نیست. امام‌جمعه موقت اهواز وضعیت منابع آب در خوزستان را نگران‌کننده دانست و گفت: انتقال آب از رودخانه‌های خوزستان به‌ویژه کارون، برخلاف جریان طبیعت و برای توسعه سایر

استان‌ها قابل قبول نیست. او وضعیت منابع آب در خوزستان را نگران‌کننده دانست. وی با اشاره به اهمیت محیط‌زیست گفت: آیات، روایات و سیره پیامبر اکرم (ص) انسان را به استفاده درست از طبیعت دعوت می‌کند؛ به طوری که در بحرانی‌ترین شرایط همچون جنگ نیز رسول خدا (ص) به مجاهدان اجازه نمی‌داد که درختان را قطع یا آب را آلوده کنند. وی لازمه توسعه پایدار را حفاظت از محیط‌زیست دانست و افزود: خوزستان درگیر توسعه ناپایدار است که این امر تبعات زیست‌محیطی به همراه داشته است، و نمونه آن شهر مسجدسلیمان و آلودگی‌های آن است. بدین ترتیب، او انتقال آب از رودخانه‌های خوزستان برای توسعه سایر استان‌ها را برخلاف جریان طبیعت و موجب عقب افتادن استان خوزستان از توسعه دانست.

نامه اعتراضی مجمع نمایندگان خوزستان به رئیس جمهور در خصوص انتقال آب

مجمع نمایندگان استان خوزستان در نامه‌ای اعتراضی به رئیس‌جمهور، نسبت به مصوبه محرمانه هیئت دولت در خصوص انتقال آب، خواستار لغو این مصوبه ظالمانه شدند. به گزارش هور نیوز در پی انتشار نامه‌ای محرمانه از سوی دبیرخانه هیئت دولت مبنی بر تأمین اعتبار از سرگیری طرح انتقال آب از خوزستان توسط تونل کوهرنگ، ۳۳ نماینده مردم خوزستان در مجلس شورای اسلامی هنگام سخنرانی رئیس‌جمهور در مجلس، مقابل تریبون سخن علنی تجمع کرده و اعتراض شدید خود را به این مصوبه اعلام کردند. پس از این اعتراضات که بازتاب گسترده‌ای در رسانه‌ها داشت، مجمع نمایندگان استان‌های خوزستان و چهارمحال و بختیاری طی نامه‌ای اعتراضی به رئیس‌جمهور، خواستار لغو فوری این مصوبه شدند (<http://hoornews.com/1395/09/1>).

شکل ۱. نامه اعتراضی مجمع نمایندگان خوزستان و چهارمحال و بختیاری به رئیس‌جمهور روحانی در آذر ۱۳۹۵

نارضایتی و اعتراضات اصفهان

بنا بر آمار اتاق بازرگانی اصفهان، خشک شدن زاینده‌رود باعث شد نزدیک به دو میلیون کشاورز درآمد خود را از دست بدهند. این رقم معادل ۴۰ درصد جمعیت محلی محسوب می‌شود. به گفته کارشناسان، به دنبال خشک شدن زاینده‌رود، ده‌ها هزار هکتار زمین حاصلخیز در استان اصفهان تبدیل به بیابان شده و بیش از ۵۰۰ میلیون درخت از بین رفته‌اند. در واکنش به موقعیت بیش‌ازپیش سخت اقتصادی و تخریب محیط‌زیست، ششم شهریورماه سال جاری، هزاران شهروند اصفهانی در کف خشک رودخانه زاینده‌رود تجمع کردند. آنان طی تظاهراتی مسالمت‌آمیز، خواستار تلاش بیشتر مسئولین استانی و دولت مرکزی برای احیای زاینده‌رود شدند (<http://www.opinion-internationale.com>).

آب تخلیه‌شده از زاینده‌رود، به‌منظور تأمین نیازهای مصارف خانگی و صنعتی در سد زاینده‌رود نگهداری می‌شود؛ اما با تشدید بحران کم‌آبی در استان یزد و کاشان، بخشی از آب زاینده‌رود به استان یزد و شهر کاشان منتقل شد. در آن زمان دولت تأکید می‌کرد آب منتقل‌شده به‌منظور تأمین مصارف خانگی این شهرها بوده، ولی کشاورزان محلی در استان اصفهان معتقد بودند انتقال آب به‌منظور استفاده صنعتی صورت گرفته است. بعدازاینکه چندین تظاهرات متوالی موفق به توقف این پروژه نشد، در اسفندماه سال ۹۱ نزدیک به هزار کشاورز از منطقه خوراسگان در شرق اصفهان با حمله به لوله‌های انتقال آب به استان یزد اقدام به تخریب آن کردند. نهایتاً پلیس ضد شورش به منطقه اعزام شد تا مانع از تخریب بیشتر تأسیسات شود. این اتفاق تلخ نشان داد چطور بحران کمبود آب می‌تواند سبب بروز رقابت‌های منطقه‌ای بسیار مضر برای دستیابی به منابع آب شود (<http://www.opinion-internationale.com>).

اعتراضات مسؤولان اصفهانی به توقف احداث تونل گلاب

با توجه به دستور وزیر نیرو مبنی بر توقف کار تونل گلاب ۲ و در پی قطع آب اصفهان در اول شهریور ۱۳۹۳ برخی از مقامات اصفهان اعلام داشتند که وزیر نیرو اختیار ندارد که این طرح استانی را متوقف نماید. این مقامات با اشاره به سخنان دولت قبلی در استان هم‌جوار گفتند: دولت قبلی در جمع اهالی استان هم‌جوار اعلام کرد که هر چه قدر آب نیاز دارید بردارید و اگر مازاد بود به اصفهان بدهید. فتح‌الله معین، عضو شورای اسلامی شهر اصفهان با اشاره به این‌که این سخنان خلاف شرع برای تضعیف حقوق چند هزارساله مردم اصفهان بود، گفت: یک میلیارد و ۱۴۰ میلیون مترمکعب از آب زاینده‌رود حق‌آبه تاریخی مردم اصفهان است. مردم اصفهان به جز این میزان، به آب انتقالی نیاز ندارند و عاملان این اقدام را کسانی دانست که به دنبال منافع گروهی خود هستند (<http://isfahancity.blogfa.com>).

سقائیان نژاد شهردار اصفهان گفت: مدیریت یکپارچه بر رودخانه زاینده‌رود وجود ندارد. گلاب ۲ که با حضور وزیر نیرو تأیید شد، برای اینکه تی بی ام دفع نشود، در حال آماده‌سازی بود تا مصوبات به جلو برود؛ اما اکنون دستور توقف آن صادر شده است. وزیر نیرو با چه اجازه‌ای بدون هماهنگی با مسؤولان اصفهان وارد این استان می‌شود و باعث حرکت‌هایی می‌شود که مردم تحریک شوند. سقائیان نژاد با تأکید بر اینکه ۵ هزار هکتار فضای سبز در معرض خطر است و چاه‌های ناژوان خشک شده است، گفت: پل‌های تاریخی و حتی میدان امام (ره) به‌واسطه کاهش سطح آب‌های زیرزمینی دچار خطر است (<http://isfahancity.blogfa.com>).

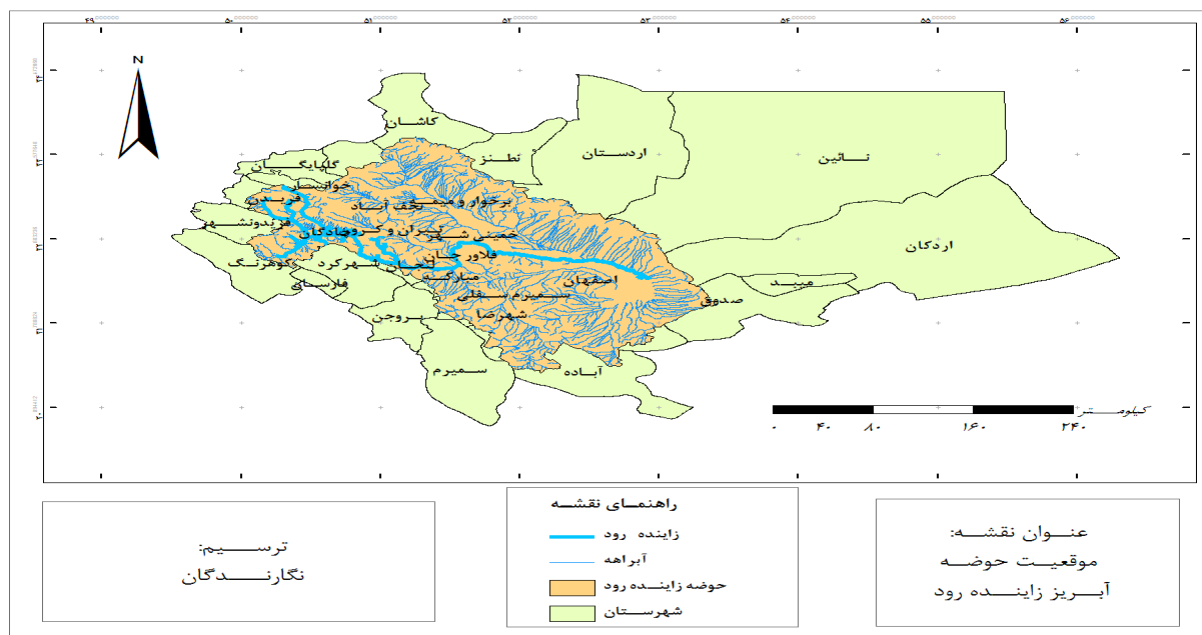
درگیری کشاورزان اصفهانی با پلیس بر سر آب

اوج نیاز به آب را می‌توان در درگیری بین کشاورزان شرق استان اصفهان با مأموران امنیتی در اسفند ۱۳۹۱ مشاهده نمود. در این درگیری ۳۵ نفر مصدوم شدند. درگیری بین کشاورزان و مأموران نیروی انتظامی استان در حالی به وقوع پیوست که کشاورزان شرق اصفهان، معتقدند آب زاینده‌رود که از سال‌های دور به زمین‌های آن‌ها اختصاص می‌یافت، اکنون به استان‌های یزد، قم و شهر کاشان و کارخانه‌های بزرگی مانند فولاد مبارکه و ذوب‌آهن فروخته می‌شود. این کشاورزان در اعتراض به قطع سهمیه حق‌آبه کشت زمین‌های خود، با تجمع و تحصن در مقابل خط لوله انتقال آب اصفهان به یزد اعتراضشان را نشان دادند. اما به خاطر نشنیدن پاسخ مثبتی از سوی مسؤولان، اقدام به تخریب و آسیب رساندن به خط لوله انتقال آب به یزد نمودند و ایستگاه‌های پمپاژ

آب به یزد را به کلی تخریب و مشکلات زیادی برای مردم به وجود آوردند، و در نتیجه باعث قطعی و جیره‌بندی آب در ۱۳ شهر استان یزد شدند. در مقابل مسؤولان یزد، استان اصفهان را به قطع ارسال سنگ‌آهن مجتمع ذوب‌آهن اصفهان که از یزد تأمین می‌شود، تهدید کردند. البته پیشینه و زمینه این درگیری برمی‌گردد به شهریورماه سال ۱۳۹۰ که آب زاینده‌رود برای کشاورزان شرق استان اصفهان جاری شد، ولی از تیرماه سال ۱۳۹۱ حدود ۹ ماه، قطره آبی از راه زاینده‌رود به آنجا نرفت و کشاورزی آن سامان با مشکل جدی روبه‌رو شد. کشاورزان طی این دو سال چند بار به استانداری رفته و اعتراض‌های خود را ابراز داشتند، ولی توفیقی برای آنان حاصل نشد، و این اعتراضات سرانجام در اسفند ۱۳۹۱ به درگیری انجامید (محمود حسینی، مصاحبه شخصی، ۱۱/ ۵/ ۱۳۹۲).

شکستن لوله‌ی انتقال آب زاینده‌رود به یزد توسط کشاورزان

پس از دو ماه تحصن مردم شرق اصفهان و تهدید به ورود به اصفهان یا منهدم کردن لوله‌ی آب یزد و بی‌توجهی مسؤولان اصفهان به درخواست‌های کشاورزان، مردم مجبور شدند دست به انهدام لوله‌ی انتقال آب یزد بزنند. کار به جایی رسیده بود که افرادی مانند محسن رضایی از تحصن مردم بازدید کرد. مردم شاه‌تور و روستاهای اطراف همانند شریف‌آباد و فیض‌آباد و ... در روز سوم اسفند ۹۱ پس از گذشت بیش از دوماه از دور جدید اعتراضات خود، تصمیم به شکستن لوله‌ی انتقال آب یزد گرفتند، و تصمیم نهایی این شد که لوله‌ای که از میان شهر اژیه و سیان می‌گذرد را از بین ببرند. پس از یک روز جمع معترضان افزایش یافت و مردم شهر ورزنه همراه با تراکتورهای خود به این جمع پیوستند و اقدام به کندن زمین توسط تراکتورهای خود کردند و سپس فلکه لوله‌ی آب را شکستند (salari66، ۱۳۹۱).

شکل ۲. موقعیت حوضه آبریز زاینده‌رود در استان اصفهان و استان‌های هم‌جوار (منبع: گل‌کرمی و کاویانی‌راد، ۱۳۹۶)

نتیجه‌گیری

مسئله آب به‌عنوان یکی از موضوعاتی که بقا، امنیت و رفاه جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، چند سالی است که به‌طور جدی در ایران مورد بحث قرار گرفته و نگرانی‌هایی در مورد آینده مسئله آب در کشور به وجود آورده است. عطف به این که ایران در وضعیت آب‌وهوایی خشک و کم‌آب جهان قرار دارد، اینکه در چشم‌انداز آینده نزدیک، دغدغه آب از این زیست‌بوم رخت بربندد، دور از انتظار است. بدین ترتیب، خطر کم‌آبی، خطری است «داده‌شده»، که باید جامعه و نظام سیاسی از طریق مدیریت اجتماعی آن، ریسک‌های حاصل از آن را کاهش دهند؛ اما یافته‌های پژوهش در مدیریت بحران زاینده‌رود، نشان می‌دهد که نه تنها بحران آب زاینده‌رود، مدیریت نشده است، بلکه تصمیمات، سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات انجام‌شده در مواجهه با بحران کم‌آبی زاینده‌رود، ریسک‌را در سه

استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان افزایش داده و بسترساز تنش‌های سیاسی و امنیتی در این حوزه‌ها شده است. در این مورد، اشاره به نقش رسانه‌ها در تشدید این تنش، حائز اهمیت و توجه است. طی چند سال اخیر رسانه‌های بیگانه، اثر منفی در تهییج افکار عمومی و ظهور و بروز تمایلات هویتی قومی و جغرافیایی ناظر بر مسأله کم‌آبی داشته‌اند.

کم‌آبی زاینده‌رود بیش از هر زمان دیگری مشکلات محیطی را به زندگی سیاسی و اجتماعی استان‌های هم‌جوار آن آورده است. مدیریت ریسکی، قومی، محلی و منطقه‌ای مسأله کم‌آبی زاینده‌رود، خطر را مدیریت نکرده و ریسک را افزایش داده است؛ به گونه‌ای که در بین مردم این سه استان، علاوه بر اینکه مسأله مزبور به معیشت و بقای ساختاری این سه استان آسیب رسانده، موضوع انتقال آب به یک موضوع هویتی و حیثیتی تبدیل شده است. از طرفی دیگر پیوند خوردن موضوع فوق با منافع و به تبع آن قدرت، پیچیدگی مسأله را دوچندان کرده است؛ چراکه آب و محیط‌زیست مستقیماً با قدرت و سیاست درگیر هستند و امروزه بیش از هر زمان دیگری، این یک موضوع سیاسی است. باید اشاره داشت که محیط‌زیست مستقیماً موضوع سیاست و رأی‌گیری است؛ چراکه محل تصمیم‌گیری کلان در مورد کالاهای کمیاب قرار می‌گیرد؛ لذا آب به عنوان یکی از ابعاد محیط‌زیست، با منافع، امنیت و وجودی‌ترین و حیاتی‌ترین ابعاد زندگی درگیر است.

بر این اساس، برای کاهش ریسک ناشی از پیامدهای کم‌آبی زاینده‌رود، زمانی برای آزمون و خطا نیست. در واقع، کاهش ریسک نیازمند یک ذهن بینارشته‌ای مرزی است که قادر باشد مرزها را به هم نزدیک کند، و در عرصه‌های مختلف، سیاست‌گذاری نوآورانه انجام دهد. کنشگری مرزی باید بتواند سیاست‌گذاری‌ها را به صورت هماهنگ انجام دهد؛ بنابراین، در مواجهه با مسأله پیچیده آب زاینده‌رود، ابتدا باید ابعاد آن مشخص شود و سپس راهکار مسأله از طریق مشورت، مباحثه، مذاکره و گفتگو تعیین شود. بدین ترتیب، راه‌حل فنی در سیاست‌گذاری، به تنهایی نمی‌تواند پیامدهای سیاسی و امنیتی بین سه استان اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان را کاهش دهد؛ بلکه ابعاد اجتماعی محیط‌زیست نظیر بحران آب بسیار دارای اهمیت است. امنیت منابع آب، امری اجتماعی است و راه‌حل مدیریت بحران آب زاینده‌رود از مجرا و چشم‌انداز علوم اجتماعی آب می‌گذرد. تأکید بر اهمیت همکاری منطقه‌ای، یعنی همکاری بین استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان برای مدیریت پایدار منابع آب نیز در همین راستا توضیح‌پذیر است.

قدردانی

از همه کسانی که در انجام این پژوهش ما را یاری کردند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نماییم. بدین وسیله از اساتید و نخبگانی که با مشورت‌های ارزشمند خود به ارتقاء کیفیت این تحقیق کمک نمودند، قدردانی می‌کنیم. همچنین از تمامی عزیزانی که با وقت و دانش خود در مصاحبه‌ها شرکت کردند و اطلاعات مفیدی در اختیار ما قرار دادند، تشکر ویژه داریم.

تعارض منافع

نویسندگان این پژوهش اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافی در ارتباط با انجام این تحقیق وجود ندارد. تمامی اطلاعات و داده‌های مورد استفاده در این پژوهش به صورت مستقل و بدون تأثیرگذاری و منافع شخصی یا سازمانی گردآوری و تحلیل شده است. همچنین، هیچ‌یک از نویسندگان در رابطه با موضوع این تحقیق منافع مالی، مادی یا معنوی نداشته‌اند و به جز دریافت اطلاعات و داده‌های علمی، هیچ حمایت مالی از نهادها و سازمان‌های ذی‌نفع دریافت نکرده‌اند. هدف از انجام این تحقیق، ارتقاء دانش علمی و ارائه راهکارهای کاربردی برای حل مشکلات مورد مطالعه بوده و هیچ‌گونه منفعت شخصی در میان نیست.

منابع

امامی، سید نعیم (۱۳۹۱)، «چالش‌های زمین‌شناختی پروژه‌های انتقال آب بین حوزه‌های مطالعات موردی: طرح انتقال آب بهشت‌آباد به فلات مرکزی»، همایش ملی انتقال آب بین حوضه‌ای (چالش‌ها و فرصت‌ها)، دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد.
بری، جان (۱۳۸۰)، محیط‌زیست و نظریه اجتماعی، ترجمه حسن پویان و نیره توکلی، انتشارات محیط‌زیست.
جلائی پور، حمیدرضا (۱۳۹۷)، «ایران، جامعه در آغوش خطر»، در دست انتشار.

- جواهر کلام، علی (۱۳۴۸)، جغرافیای تاریخی اصفهان و جلفا، انتشارات ابن‌سینا، چاپ دوم.
- حسینی، محمود (۱۳۹۲)، «ریشه‌شناسی بحران آب در اصفهان»، مجله چشم‌انداز ایران، مصاحبه با استاندار سابق استان اصفهان، کد مطلب: ۲۲۱۱۱، ۱۳۹۲/۴/۳۱، شماره ۸۷.
- شفقی، سیروس (۱۳۸۱)، جغرافیای اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان - ۳۲۴.
- صدیقه نصری (۱۳۹۴)، مطالعه رابطه میان سیاست‌های توسعه پایدار، عدالت محیط زیستی و امنیت ملی با تکیه بر مدیریت منابع آب در ایران، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تهران.
- صمدی بروجنی، حسین (۱۳۹۰)، ریشه‌های علل بحران کم‌آبی در زاینده‌رود، نشر بی‌جا، بی‌نا.
- صمدی بروجنی، حسین (۱۳۹۱)، «طرح انتقال آب بهشت‌آباد به فلات مرکزی از منظر قوانین و مقررات، همایش ملی انتقال آب بین حوضه‌ای (چالش‌ها و فرصت‌ها)»، دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد ص ۱۵۰-۱۶۷.
- قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۸)، «جامعه ریسک و اهمیت آن برای جامعه مخاطره‌آمیز»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال دوازده شماره ۴۵ ص ۲۷-۴۷.
- مختاری هشمی، حسین (۱۳۹۲)، «هیدروپلیتیک ایران؛ جغرافیای بحران آب در افق سال ۱۴۰۴»، فصلنامه ژئوپلیتیک - سال نهم، شماره سوم پاییز ۱۳۹۲ ص ۸۳-۴۹.
- مختاری هشی، حسین و مصطفی قادری حاجت (۱۳۸۷) «هیدروپلیتیک خاورمیانه در افق سال ۲۰۲۵ میلادی، مطالعه موردی، حوضه‌های دجله و فرات، رود اردن و رود نیل»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال چهارم، شماره اول، تهران، ص ۱۰۹ - ۹۰.
- مختاری، داریوش (۱۳۹۳)، «سرزمین، ملت-دولت ایران از ابر بحران فرونشست آبخوان‌ها»، فصلنامه مدیریت آب، سال سوم شماره ۴ ص ۵۷ - ۸۱.
- معموری، علی و کاظمی، آصف (۱۳۹۰)، «نقش اسرائیل در بحران آب خاورمیانه»، فصلنامه علمی - تخصصی سخن تاریخ، شماره ۱۲، بهار، ص ۱۲۱ - ۱۴۹.
- موسوی، شکر خدا (۱۳۹۳)، «عدالت زیست‌محیطی و مشکل توزیع منصفانه منابع آب در استان خوزستان»، مجلس شورای اسلامی.
- مهکویی، حجت و همکاران (۱۳۹۳)، «تهدیدات زیست‌محیطی در کشورهای منطقه ژئوپولوتیک خلیج فارس با تأکید بر بحران منابع آب»، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال چهارم، شماره ۱ ص ۱۳۳-۱۴۳.
- ولایی، عیسی (۱۳۸۴)، «الگوهای رفتار با طبیعت (محیط، زیست) از دیدگاه قرآن و سنت»، پایان‌نامه دکتری رشته علوم قرآن و احادیث، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.
- هنر فر، لطف‌الله (۱۳۸۳)، اصفهان، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ سوم.
- بک، اولریش. (۱۳۸۸) جامعه در مخاطره جهانی. ترجمه محمدرضا مهدی زاده، چاپ اول. تهران: انتشارات کویر.
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۲/۹/۸)، شماره: ۱۳۹۲۰۹۰۸۰۰۵۴۹.
- خبرگزاری فارس، (۱۳۹۲/۹/۸)، کد خبر: ۸۰۹۲۷۹۳۱ (۳۶۸۱۵۱۲).
- سایت خبری تحلیلی الف، (۱۳۹۳/۱/۲۸)، پنجشنبه ۲۸ فروردین ۱۳۹۳ کد مطلب: ۲۲۳۱۱۰

http://www.opinion-internationale_29197.html

<http://homapress.ir/fa/news/2072/>

<http://hoornews.com/1395/09/15/>

<http://isfahancity.blogfa.com>

<http://press.jamejamonline.ir/Newspreview/1463590020317943209/>

<http://rahyabnews.com/fa/news/121730/>

<http://salari66.blogfa.com/post/105/>

<http://www.asriran.com/fa/news/496536/>

<http://www.asriran.com/fa/news/526524/>

<http://www.bbc.persian/>

<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920924000735>

<http://www.irandeserts.com>.

<http://www.isfahaneast.com/newsF-8086.html>.

<http://www.parsine.com/fa/news/184720/>.

<http://www.salamatnews.com/news/205947/>.

<http://www.salamatnews.com/news/207818/>.

<http://www.tabnak.ir/fa/news/305813/>.

<http://www.tabnak.ir/fa/news/460129/>.

<https://fa.wikipedia.org/wiki>.

www.qudsonline.ir.

Heinz, W.R. (2002). "Self-Socialization and Post-Traditional society", in Settersten, R.A. & Owens, T.J. (Eds). *New frontiers in socialization*, vol. 7, Oxford: JAI.

Turner, B.S. (2006). *The cambridge dictionary of sociology*, Cambridge University Press.